

Vlaams
Parlement

ingediend op **1986** (2018-2019) – Nr. 1
25 mei 2019 (2018-2019)

Verslag van de gedachtewisseling

namens de Commissie voor de bestrijding van gewelddadige
radicalisering
uitgebracht door Kathleen Krekels en Yasmine Kherbache

over ideologisch extremisme

Samenstelling van de Commissie voor de bestrijding van gewelddadige radicalisering:

Voorzitter: Nadia Sminate.

Vaste leden:

Matthias Diependaele, Kathleen Krekels, Peter Persyn, Nadia Sminate, Miranda Van Eetvelde, Karl Vanlouwe;

Sonja Claes, Maurice Helsen, Ward Kennes, Joris Poschet;

Jo De Ro, Bart Somers;

Yasmine Kherbache;

Imade Annouri.

Plaatsvervangers:

Paul Cordy, Koen Daniëls, Piet De Bruyn, Annick De Ridder, Willy Segers, Peter Wouters;

Michel Doomst, Katrien Schryvers, Orry Van de Wauwer;

Lionel Bajart, Mercedes Van Volcem;

Caroline Gennez, Yamila Idrissi;

Elisabeth Meuleman.

Toegevoegde leden:

Chris Janssens.

INHOUD

1. Uiteenzetting door Christophe Busch	4
2. Vragen van de commissieleden en antwoorden van Christophe Busch.....	10
3. Uiteenzetting door Bart Brandsma.....	17
Gebruikte afkortingen	18

De Commissie voor de bestrijding van gewelddadige radicalisering hield op 24 april 2019 een gedachtewisseling over ideologisch extremisme. Hieraan werd deelgenomen door:

- Christophe Busch, algemeen directeur van de Kazerne Dossin;
- Bart Brandsma, filosoof en expert polarisering.

Gelet op artikel 28, 3, b), van het Reglement heeft Bart Brandsma verzocht om in besloten vergadering te worden gehoord.

1. Uiteenzetting door Christophe Busch

Christophe Busch zal zich vooral richten op de ervaringen vanuit de Kazerne Dossin als educatieve en wetenschappelijke instelling, en het werk dat men daar verricht rond radicalisering en polarisatiefenomenen.

Wat houdt dat werk in? Behalve een historisch Holocaustmuseum met een herdenkingsfunctie neemt de kazerne ook een educatieve, pedagogische en maatschappelijke taak op. Ook het actualiseren behoort daartoe, met name om te bekijken welke processen uit het verleden men bestudeert en hoe die te vertalen zijn naar het heden om betere historisch gefundeerde reactiewijzen te ontwikkelen. De Kazerne Dossin kan derhalve ook gelden als memoriaal onderzoekscentrum. Men focust daarbij op processen van cumulatieve radicalisering, tevens een concept uit Holocauststudies, en processen van sociale polarisatie. De spreker stipt het verschil met politieke polarisatie aan.

Er is een aanbod voor duizenden leerlingen en leerkrachten, maar intussen ging de kazerne ook in zee met professionele partners. Meest bekend is het politieprogramma op woensdag. Politie mensen van de geïntegreerde politie krijgen dan trainingen op het vlak van morele dilemma's en sociale polarisatiedynamieken. Ook het gevangeniswezen, veiligheidsdiensten, het justitieel wezen, journalisten enzovoort komen aan bod. Dat moet helpen om de mechanismen breder te duiden.

Het is als organisatie en vanuit de eigen ervaring van de spreker van belang om de trend te schetsen met focus op de groei van rechts-radicalisme en rechts-extremisme. Radicalisme is op zich nog geen strafrechtelijk probleem, maar vormt mogelijk wel een voedingsbodem voor extremisme. Extremisme is wel een probleem omdat de grenzen van het strafrecht worden overschreden. Dat kan extreem gewelddadig gebeuren maar evenzeer minimaal. Zo is oproepen om niet te gaan stemmen een voorbeeld van een hele lichte vorm van extremisme. Men overtreedt er evenwel duidelijk een rechtsregel in de eigen rechtsstaat mee. De essentie is dat de mechanismen van radicalisering waarrond de laatste jaren veel onderzoek werd verricht en waarmee praktijkervaring is opgebouwd, centraal staan.

De samenleving kende een periode van enorme groei van religieus geïnspireerd radicalisme en extremisme. Intussen is er een zorgwekkende groei van het rechts-radicalisme en -extremisme. Waarom een opsplitsing maken tussen radicalisme en extremisme? De groei van rechts-radicalisme vertaalt zich vooral in de aanwas van identitaire bewegingen, op een heel andere wijze dan bijvoorbeeld de skinhead-beweging van de jaren 80-90, die gekenmerkt werd door veel uiterlijk vertoon. Wat zich nu afspeelt, is een veeleer identitaire bewegingslogica. Dat vormt een potentiële voedingsbodem voor rechts-extremisme. Het is daarom zaak om die stap van radicalisme naar extremisme zo goed mogelijk te verhinderen.

In 2014-2015 is voornamelijk gefocust op hoe cumulatieve radicaliseringsprocessen werken, zowel in opleidingen als toelichtingen. De wetenschap kent intussen een resem aan procesmodellen om het proces van radicalisering beter te begrijpen. Vanaf 2017 is op brede vraag de focus verlegd naar de groei van sociale polarisatie en de aanpak ervan. Dat is ook te vertalen naar een heel vijandige wij-zij-

dynamiek: tussen links en rechts, tussen westerling en moslim, tussen jong en oud, dus eender welke spanningsboog. Dat daarover veel meer vragen binnenlopen, kan mee te wijten zijn aan de terugloop van radicaliseringsprocessen binnen het religieus extremisme. De aanpak loopt gelijk. Men zet vooral in op 'awareness'. Wat speelde zich af onder de oppervlakte qua mechanismen? Hoe moet men dat begrijpen? Welke modellen zijn er? Die modellen zijn een reductie van de complexiteit maar stellen wel in staat om meer adequaat te reageren. Hoe kan men een handelingskader scheppen en meegeven aan mensen? Dat moet toelaten om gepaster te reageren en zo vanuit goede bedoelingen niet nog meer radicaliserings- of polarisatieprocessen aan te zwengelen.

Uit de doelgroep onderwijs kwamen er tussen 2014 en 2016 vooral vragen met betrekking tot meer religieus geïnspireerde vormen van radicalisme en extremisme. Men werd iets meer gevraagd bij het GO!-onderwijs dan elders. In het laatste anderhalf jaar deed zich een verschuiving voor naar meer rechts-radicalisme en -extremisme en dat vooral vanuit het katholiek onderwijs. Dat heeft te maken met de daar aanwezige doelgroepen, de sociale mix enzovoort. Men merkt wel dezelfde patronen op. Alles start doorgaans vanuit een schrikreactie en de vraag hoe men het vooral niet erger zou maken. Gevolg is dan vaak handelingsverlegenheid: men reageerde niet en kwam niet tussenbeide. Dat lijkt de optimale keuze. Door in te zetten op het begripsvermogen van wat radicalisering inhoudt, vecht men tegen de handelingsverlegenheid en een aantal principes van wie moet reageren.

Bij de outreach worden een aantal klassieke fouten gemaakt. Als het over religieus geïnspireerd extremisme gaat, kijkt men nogal snel naar de religieuze vertegenwoordiger. Onderwijs en gevangeniswezen wijzen dan bijvoorbeeld naar de imam en leggen de oplossing daar. Bij de groei van rechts-extremisme wordt nogal snel de koppeling met de geschiedenisleerkracht gemaakt. Die moet dan maar in toelichting voorzien over de geschiedenis van het nationaalsocialisme.

Zij kunnen evenwel niet alleen de groei van religieus of rechts-extremisme aanpakken. De patronen tegenover religieus en rechts-extremisme zijn gelijkaardig: schrikreactie, handelingsverlegenheid en outreach met oog voor een bepaald persoon die het zou moeten aanpakken. Zeer positief is dat de trainingen en het aanreiken van handelingskaders de handelingsbekwaamheid en -vaardigheid enorm hebben aangescherpt. Zo wordt in onderwijs de symbolische rode radicaliserings-telefoon veel minder gebruikt en er is veel meer kennis op het werkveld aanwezig. Men belt soms met andere vragen omdat de hulp bij voorgaande gelegenheden zo goed was. De inspanningen binnen een genetwerkte benadering werken, leidt men daaruit af. Dat verhaal krijgen ook scholen te horen die nog een beroep doen op de instelling. Behalve de visie van de handelingskaders als oplossingsgerichte actie, wil de Kazerne Dossin via het netwerk dat het geïnitieerd heeft, ook de goede praktijken en praktijkverhalen, uit welke context ook, verzamelen en ter beschikking stellen. Ze kunnen inspireren naast de theoretische modellering.

Cruciaal is voortdurend de multi-agencygedachte centraal te stellen. Dat blijft een grote uitdaging. Het gaat om het scheppen van vertrouwensnetwerken, en de logica te volgen dat een netwerkprobleem moet worden aangepakt met een netwerkoplossing. Dat vraagt dat men inwerkt op het vijanddenken dat soms tussen bepaalde niveaus en organisaties heerst: bijvoorbeeld de kloof tussen de sociale, de welzijns- en de justitiële kant in het penitentiair milieu. Het is essentieel dat er betere vertrouwensrelaties worden opgebouwd. Dat levert betere resultaten op, zoals blijkt uit de LIVC's.

Men richt zich intussen voornamelijk op de wederkerige radicalisering en hoe bepaalde fenomenen van radicale processen een trigger kunnen zijn voor radicalisering vanuit andere groepen. Het fenomeen is zeer gelijklopend met het probleem

van sociale polarisering. Dat is van belang omdat de groei van bepaalde radicale bewegingen toeneemt en het is de ideale voedingsbodem voor rechts-extremistische organisaties, kleinere structuren of – meest gevaarlijk in het kader van geweldfenomenen gekoppeld aan een ideologisch gedachtengoed – lone actor-problemen. Ze kunnen potentieel de democratische processen verstoren, die praktijken ondergraven en individuen tot gewelddadige actie inspireren. Die inzichten stoelen op de kennis van de procesbenadering van hoe radicalisering werkt.

Wetenschappelijk onderzoek, zoals dat van Torre Bjorgo, een Noorse prof die zich toelegt op de oorzaken van radicaliseringsprocessen, of Daniël Köhler, die zich focust op deradicalisering en disengagementprocessen, onderstreept dat de procesbenadering centraal moet staan. Lange tijd zocht men naar een soort van profielbenadering om uit te maken of men bij daders van collectief geweld, staatsgeweld, genocidaal of veeleer terroristisch geweld, bepaalde persoonskenmerken kon vinden om dan op zoek te gaan naar een vroegdetectiemodel op basis van potentieel. Dat vindt men niet. De diversiteit inzake daders, hun persoonlijkheidskenmerken en profielen zijn legio. Onderzoek inzake terrorisme en holocaust heeft het derhalve over een andere boeg gegooid. Men stelt niet langer de persoon maar wel het proces centraal. Dat belet niet dat typologieën een meerwaarde kunnen bieden. Er zijn ideologische daders, met vooral een rekruteringsrol. Er zijn uitvoerende en organiserende daders en een cascade van geweldfenomenen met diverse types en motieven daaraan gekoppeld. Er is niet één vast patroon maar wel een aantal heel herkenbare processen.

Duits criminoloog Herbert Jäger voerde in de jaren 60 veel onderzoek naar Holocaustdaders. De manier waarop hij de zogenaamde macrocriminaliteit benaderde, ging uit van het individuele handelen dat beïnvloed wordt door collectieve dynamieken, door groepsdynamica. Hij leverde de fundamenteën aan om dat proces te begrijpen. Jäger deed later nog research naar de Rote Armee Fraktionterroristen en maakte eigenlijk levensloopenalyses. De procesbenadering stond centraal.

Als het over de gronddoorzaken van radicalisering naar gewelddadig gedrag gaat, komt de spreker terug op de analyses van Torre Bjorgo. Er zijn heel wat maatschappelijk misverstanden ter zake, ook bij professionelen, omdat naar causale verbanden wordt gezocht. Uit onderzoek is gebleken dat de gronden niet één factor, zoals religie of kansarmoede, maar een complex samenspel van factoren behelzen. Torre Bjorgo heeft zo vier sets van oorzaken eruit gelicht, die met elkaar in interactie komen.

Een eerste set betreft structurele oorzaken, die zich op macroniveau voltrekken en een voedingsbodem scheppen voor radicaliseringsprocessen: ongeletterdheid, kansarmoede, institutionele ongelijkheid enzovoort. Het zijn factoren die mensen in een penibele situatie plaatsen. Niet iedereen die zich geconfronteerd weet met problematische structurele oorzaken pleegt geweld. Om te radicaliseren moet er interactie zijn met andere factoren.

Een tweede set van oorzaken zijn de accelererende, contextafhankelijke factoren die een soort 'attractor' zijn voor bepaalde geweldfenomenen. De destabilisatie van Irak en Syrië na het conflict in 2010 was zo'n attractor om bepaalde jongeren als foreign fighter daarheen te lokken, net als het conflict Oekraïne-Rusland dat deed, zij het vanuit meer extreem-nationalistische inslag. Het gaat om contexten die moeilijk te beïnvloeden zijn en met geopolitieke zaken te maken hebben.

Een derde set vormen de motivationele oorzaken die zich op groepsniveau situeren. Dat heeft te maken met groepsdynamische processen: de groei van bewegingen, organisaties, communicatiekanalen die mensen binden aan bepaalde referentie- en handelingskaders. Ze motiveren mensen om geïnteresseerd te zijn

in radicaal en mogelijk extremistisch gedachtegoed om zo mogelijk door te groeien naar gewelddadig gedrag.

Laatste set van oorzaken zijn triggeroorzaken. Bertjan Doosje van de universiteit van Amsterdam heeft het over het triggerfactorenmodel. Het gaat dan om gebeurtenissen waarvan men weet dat ze impact hebben op het individuele radicaliseringsproces. Ze zijn in kaart gebracht en worden ingedeeld in persoonsniveau, groepsniveau en maatschappelijk niveau. Het kan gaan over het overlijden van een dierbare tot een heel gewelddadig optreden van de politie. Iemand kan neigen naar engagement in extremistische processen omdat hij een goeie vriend verloor in Syrië. De dood van Benno Ohnesorg bij de betoging tegen de sjah van Iran in Berlijn was de trigger voor de Rote Armee Fraktion, om mensen vanuit het linkse extremistische gedachtegoed een gewelddadige fase te doen ingaan.

Een hele set van die factoren is omschreven door de expertise-unit sociale stabiliteit van de Nederlandse evenknie. Het onderzoek levert uitleg bij de factoren, met name de levenslopanalyses van voormalig extremisten. Die verhalen geven de knikken in de radicaliseringsprocessen. Vanuit de multi-agencygedachte formuleren ze een soort van dynamische 'infographic' adviezen. Die adviezen gaan uit van de reactiemogelijkheden vanuit de job: als politieagent, als welzijnswerker, als onderwijsprofessional enzovoort. Het plaatst triggeroorzaken in de multi-agencygedachte.

Dat draagt ook de Kazerne Dossin uit: radicaliseringsprocessen zijn gelinkt aan een complex samenspel van structurele, accelererende, motivationele en triggeroorzaken. Rode draad is dat ze instaan voor de opbouw van een referentiekader dat mensen ontwikkelen en dat radicaal en extremistisch kan worden. Het schept tegelijk ook een handelingskader daarvoor. Het referentiekader is cruciaal en breder dan religie of ideologie. Het is een hele set van kennis over hoe de wereld in elkaar zit, hoe men dat moet begrijpen en welk handelen daaraan gekoppeld moet worden. Terroristen zijn mensen die rationeel kunnen denken en handelen. De aard van de daad zet ertoe aan dat te bevechten, omdat het voor anderen in een absurd en irreëel referentiekader zit. De referentiekaders zijn sociaal geconstrueerd, rigide en simplistisch.

In de voorgaande radicaliseringsperiode was er de knip- en plakboekbenadering van de Koran. Nu is er het rechts-extremisme met een heel simpele kijk op wat zich maatschappelijk afspeelt in het kader van versnellings- en globaliseringstendenzen. Het is vergelijkbaar met de Flat Earth Society in de Verenigde Staten, die aangroeit. Ze gaan ervan uit dat de wereld geen bol is, maar een platte schijf en durven zodoende bijvoorbeeld niet met een boot mee uit angst dat die van de aarde zou vallen. Dat is rationeel denken en handelen binnen een absurd referentiekader. De opbouw van referentiekaders is dan cruciaal om dat te begrijpen; rationeel denken en handelen dat zich afspeelt binnen absurde problematische referentiekaders.

Om de invulling van de opbouw van referentiekaders te begrijpen, focussen criminologen op de 3-N-benadering: de noden van jongeren en volwassenen, de narratieven die ze vertellen en samen opbouwen en de netwerken waarbinnen ze dat doen. Die factoren hebben een grote impact op de opbouw van de referentie- en handelingskaders. De noden zijn eigenlijk universeel menselijk: erkenning krijgen, een maatschappelijke positie innemen, welvaart nastreven. De context waarin mensen worden geplaatst, is evenwel heel verschillend. In een bepaald milieu impliceert erkenning misschien daden plegen vanuit een extremistisch gedachtegoed.

Belangrijk zijn de netwerken waarin mensen zitten. Gesteund door de nieuwe informatietechnologie zoals sociale media en de echokamereffecten die dat teweeg kan brengen, voorzien ze dominante narratieven die absurde referentiekaders

helpen opbouwen. De drie belangrijkste publicaties om daarrond te werken, zijn van Fathali Moghaddam, een psycholoog die binnen de vele radicaliseringsmodellen het trappenhuismodel heeft ontwikkeld vanuit een sociaalpsychologische invalshoek. Hij bekijkt het complexe samenspel van individuen en groepen waarbij mensen telkens een trapje hoger geraken inzake bereidheid, engagement en training rond gebruik van geweld, tot op de bovenste trap. Er ontwikkelt zich een dynamiek om mensen daar te houden. In 2017 bracht de auteur een boek uit over wederkerige radicalisering. Hij duidt daarin zijn inzichten van het radicaliseringsproces binnen bepaalde groepen – links, rechts, religieus geïnspireerd of etno-nationalistisch of single issue – en verbindt ze met elkaar. Hij zet het proces van wederkerige radicalisering niet alleen op geopolitieke conflicten centraal, maar kijkt ook hoe binnen natiestaten of bepaalde regio's religieus geïnspireerd geweld een trigger kan zijn voor rechts-radicalisme/extremisme en hoe dat dan weer een trigger kan vormen voor links. Hoe bepaalde dynamieken en bewegingen geïmpegeerd worden door mensen met minder goede bedoelingen, zoals de klimaatbetogingen en de gele hesjes.

Er zijn een aantal tendensen waarneembaar inzake rechts-radicalisme en -extremisme. De snelheid waarmee radicaliseringsprocessen zich voltrekken, neemt toe. In het informatietijdperk zorgen de nieuwe sociale media voor een enorme acceleratie van informatiestromen en soms informatiestormen. Er wordt bovendien visuele symbooltaal gehanteerd op sociale media, die dan onder de memes of de alt-rightcultuur benoemd worden. Het gebeuren is daardoor niet alleen snel maar het bereik is zoveel maal groter, breder en globaler geworden, onder meer door interdependentie.

Inhoudelijk zijn er op het vlak van de identitaire bewegingen wat verschuivingen. Vanuit rechts-radicalisme/extremisme komt er een focus op de 'IMAZ': de imams, de asielzoekers, de moslims en de zwartepietendiscussie. Er zijn ook vaste patronen. Het antisemitisme blijft eerder een constante in de rechts-ideologische hoek en vormt daar een dominante stroming in het ideologische denken.

Goed onderzoek uit Scandinavië, Zweden en Noorwegen levert data over de groei van extreemrechts. Die laten een verschuiving zien op vlak van leeftijd. In de jaren 80 en 90 ging het vooral om jongerensubculturen. Intussen is dat doorspekt geraakt met veel meer volwassenen. De invloed van de jongerensubculturen is derhalve minder prominent, maar de internationale verbondenheid geeft een andere kleuring. Meest belangrijk inzake preventie van gewelddadig extremisme is dat de ervaringen met extremistische handelingen leiden tot een groei van legaal wapenbezit. In bepaalde extremistische bewegingen dweept men bovendien met een wapencultuur en wapenlogica. Dat gaat men dan ook opvolgen. De aanvragen voor sportschutterslicenties pieken na aanslagen. Het wordt binnen bepaalde milieus echt gecultiveerd en kan moeilijk ingedijkt worden, aangezien het legaal gebeurt. Als radicale bewegingen zich legaal beginnen bewapenen en een mogelijke voedingsbodem voor een extremistisch handelingskader hebben, dan ontstaat waarschijnlijk een toekomstig probleem. De veiligheidsdiensten moeten dat in het oog houden.

In het Raam van Overton – het spectrum van gedachtegoed dat door het grote publiek als acceptabel wordt beschouwd – doet zich een verschuiving voor. Niet naar rechts of naar links, maar naar alle grote extremere zienswijzen, referentiekaders en ideologieën. Alle extreme polen nemen toe. De spanningsboog wordt breder en het midden krimpt. Dat is zorgwekkend.

Christophe Busch maakt de opdeling tussen twee vormen van polarisatie. Het debat ter zake vervalt snel in een duiding als goed of slecht. In Nederland is er een meer genuanceerde kijk op de dynamiek van polarisatie. De gemiddelde Vlaming vindt polarisatie een groot probleem, terwijl de ene vorm dat inderdaad is, maar

een andere vorm van polarisatie net geen probleem is en gecultiveerd moet worden. Daarom draagt men zeker naar onderwijs heel sterk de boodschap uit van het onderscheid tussen politieke polarisatie en interetnische, sociale of identitaire polarisatie. Politieke polarisatie is het onderwerp, het politieke gerechtvaardigde thema dat in een democratie kan en mag besproken worden, centraal stellen. Bij symbooldiscussies ontbreekt er vaak helderheid over het juiste onderwerp. Het zwartepietendebat of het hoofddoekendebat: gaat dat over de neutraliteit van de rechtsstaat of over vrouwenrechten? Door het niet correct afbakenen van het onderwerp, ontstaan snel en veel misverstanden en schiet het debat al gauw door naar sociale polarisatie. Dat is de negatieve 'labeling' van de andere groep. Bepaalde negatieve kenmerken worden toegeschreven aan de identiteit van de andere.

Waarom is dat onderscheid zo van belang? In de tendensen van de toename van de extreme polen en het krimpen van de middenruimte, moet die politieke polarisatie juist gecultiveerd worden. Die ruimte dient opengebroken. Ook in het onderwijs moeten leerkrachten de vaardigheden aangeleerd worden en een handelingskader aangereikt krijgen. Met jongeren moet men er aan de slag in het kader van het concept 'let's agree to disagree'. Daar kunnen ze leren de focus op het onderwerp te houden en te discussiëren en het ook oneens te zijn met elkaar. Men bespeelt zo de bal.

Sociale polarisatie is een fenomeen waarbij de vijandige wij-zij-dynamiek de overhand neemt. Het gaat over een vijandsdenken en een dehumaniserende kijk tussen groepen. Die moeten apart aangepakt worden middels depolarisatiestrategieën. Dat is de belangrijkste boodschap binnen de onderwijscontext: leren politiek te polariseren en de bal spelen en leren depolariseren via de bestaande respectieve modellen waar men de man of de groep speelt. De diverse modellen moeten meegenomen worden om mensen handelingsvaardig te maken.

Samenvattend beseft men dat het polarisatiefenomeen niet zal wegebben, wel integendeel. De bronnen voor zowel politieke als sociale polarisatie zijn aan het toenemen. Dat heeft te maken met ongelijkheid, migratiepatronen, klimatologische uitdagingen enzovoort. Als de polarisatiedynamica toeneemt, dan is het nog belangrijker om mensen daarvan bewust te maken en hen inzicht te bieden in de noodzakelijke begrippen en het handelingskader. Men is ervan overtuigd dat het multi-agencygedachtegoed de sterkste benadering is, met een aanpak vanuit de netwerklogica. Als criminoloog pleit de spreker ervoor om naast een inhoudelijke benadering in het onderwijs ook een groepsdynamische en gedragsmodificerende aanpak te ontplooien, dit met de hulp van gedragswetenschappers. Naast de leerkracht geschiedenis, is ook de leerkracht lichamelijke opvoeding van belang en moet het hele schoolteam betrokken zijn.

Als het gaat over mensen die al veroordeeld zijn en effectief gewelddadige extremistische feiten hebben gepleegd, acht de spreker het extra belangrijk dat de diensten verder opgeleid worden met het risicotaxatiedenken. De VERA-2 is een instrument dat veiligheidsdiensten heel intensief gebruiken. Dat laat toe van dergelijke mensen een meer professionele gedragswetenschappelijke inschatting te maken van de kans op hervallen in gelijkaardige feiten. Het is geen screeningstool om bij jeugd te meten maar wel om potentiële recidive te bepalen. Dergelijke instrumenten kunnen al twintig jaar hun bewezen nut voorleggen in het kader van forensisch-psychiatrische behandelingssettings.

Een laatste bedenking is dat rechts-extremisme problematisch in kaart wordt gebracht. Het wordt ondergerapporteerd, vaak omwille van onduidelijkheden. Het wordt dan als 'hate crime' gespecificeerd binnen processen-verbaal, of als extremisme en terrorisme. Dat is ook het probleem bij de rapporten van Europol: er zijn internationaal geen afgesproken standaarden. Het in kaart brengen van dergelijke

fenomenen is cruciaal. Het is voor Christophe Busch vooral een verhaal van preventie. Het is zaak ervoor te zorgen dat bepaalde kernen en lone actors niet naar de extremistische fase kunnen doorgroeien.

2. Vragen van de commissieleden en antwoorden van Christophe Busch

Joris Poschet stelt dat bepaalde landen juist heel sterk of slechts marginaal radicaal rechtse partijen kennen. Is er een verband tussen de sterkte van die partijen en de aanwezigheid van gewelddadig politiek extremisme?

Christophe Busch zegt dat wetenschappelijk onderzoek ter zake geen uitsluitsel geeft. Sommigen argumenteren dat België recentelijk relatief weinig rechts-extremistische geweldpleging heeft gekend ingevolge een bepaalde kanalisatie op het politieke niveau. Aan de andere kant, als het gaat over de opbouw van referentiekaders, wordt soms de logica gehanteerd dat rechts-, links- of religieus-extremistische politieke benaderingen een bredere voedingsbodem scheppen. Ze werken meer in op de structurele oorzaken waarin bepaalde radicale bewegingen groeien. Die hoeven op zich nog geen probleem te zijn, maar ze realiseren een voedingsbodem voor een bepaalde extremistische doorgroei.

Yasmine Kherbache ziet dat in de samenleving het fenomeen van vijandsbeeld wordt aangescherpt. Dat verontrust politici die de samenleving willen vooruithelpen, stelt ze. Het opbouwen van het handelingskader is ook al aan bod gekomen in de debatten rond religieuze radicalisering. Daarbij is de fout gemaakt dat men initieel teveel een profielbenadering van de persoon hanteerde en dat men teveel één kant op keek voor oplossingen: de imam, of de moslimgemeenschap die dan eerst aan zelfkastijding moet doen en dan tegelijkertijd de oplossing aanreiken. Die fase is voorbij. Inzake het oprukkende rechts-extremisme blijkt uit onderzoek van VVSG dat lokale besturen er meer mee worden geconfronteerd in de voorbije jaren dan voordien. Ze vertonen tekenen van handelingsverlegenheid en willen weten hoe ermee om te gaan. Het lijkt nog moeilijker om er een gezicht aan te koppelen en iets te ondernemen. Het vijandsbeeld is minder gelinkt aan één specifieke groep of profiel. Wat adviseert de spreker en welke handvatten geeft hij graag mee?

De radicaliseringsprocessen zijn in snelheid enorm toegenomen door de sociale media, zoals ook bereik en taal. Het bestrijden van fake news met real news en facts werkt niet. Wat doet men er dan mee? Moet men constructief doorgaan en feiten blijven aanvoeren? Of moet men ook andere media inschakelen, bijvoorbeeld om via woordvoerders bepaalde groepen beter te bereiken en zo een omslag te realiseren in de radicaliseringsprocessen?

Christophe Busch legt uit dat heel wat lokale besturen intussen een verantwoorde persoon hebben als het gaat over radicalisering of het sociaal weefsel in de lokale omgeving. Sommige steden en gemeenten richtten een LIVC op. Het zijn positieve structuren om op voort te bouwen. Vanuit Kazerne Dossin en eerder als een hub vanuit verschillende partners, onder meer het Vlaams Vredesinstituut, VVSG, de onderwijsnetten enzovoort, worden ook studiedagen georganiseerd. In samenwerking met Bart Brandsma kregen elf mensen ook een trainerscursus. Zo moet het mogelijk worden om op de site voor alle geïnteresseerden uit lokale besturen, politie, justitiële diensten, onderwijs of journalistieke wereld – die een heel belangrijke rol in de informatiestromen kan hebben – een opleiding te geven in twee delen. Het gaat om een vaardigheidstraining.

De toegenomen snelheid vormt een van de grootste problemen. Als mensen iets horen van extreme of radicale meningen, en dan gaat het vaak over identiteit, dan raakt dat de kern van het individu en dat maakt dat mensen zwaar emotioneel gebonden en onmiddellijk willen reageren. Dergelijke gedragsreacties moeten

enigszins onderdrukt worden. Problemen van sociale polarisatie vragen dat men even terug stapt, het model goed toepast en dan bepaalt wat de best mogelijke reactie is om het midden te versterken. Aandacht aan de extreme polen besteden, is niet het doel. Naar aanleiding van de succesvolle opleidingen rond radicalisering, zet men erop in om via studiedagen zowel de inzichten als de praktijkervaringen uit te wisselen. Er wordt met de partners een website ontwikkeld om praktijkvoorbeelden centraal te zetten.

Op basis van vragen vanuit het onderwijs start men tevens procesbegeleiding op binnen de schoolcontext. Via samenwerking met de koepelorganisaties is de Kazerne Dossin zo betrokken bij een aantal scholen met een diepere problematiek, waar ze met het leerkrachtenteam op maat kijken wat het probleem is. Men ziet jongeren afglijden in de besproken fenomenen, maakt het team handelingsvaardig en past de systeemproblemen binnen de schoolcontext aan. Louter opleiden werkt niet. Er zijn teamvergaderingen nodig om elementen te bespreken en uit te wisselen wat men ziet en weet. Het gedrag van een jongere, zoals het tekenen van een hakenkruis op een pennenzak, is niet zelden een vorm van communicatie met aan de basis een zorgvraag. Hij uit zo zijn noden. Hoe men dat detecteert en niet louter op de symptomen reageert, is belangrijk.

Er is met de partners over nagedacht om erop toe te zien dat er meer draagvlak is. De Kazerne Dossin breidde enigszins uit dankzij privaatieve budgettaire ondersteuning maar kern van de zaak is nog altijd om mensen in de onderwijskoepels vaardig te maken om zelf dergelijke trainingen te geven. Via de hublogica wil men de breedst mogelijke spreiding realiseren.

Met betrekking tot het preventieve luik en de omgang met de informatiesamenleving, ziet de spreker positieve tendensen maar het blijft too little too late. Hij is blij met de intentieverklaringen vanuit het ministerie van Onderwijs, maar de stap erna is veel belangrijker. Universitaire studenten uit de Politieke Wetenschappen of Criminologie blijken na een rondleiding in de Kazerne Dossin toch nog te getuigen van een enorm gebrek aan historisch besef. Dat betreft niet zozeer de feiten zelf, maar vooral het begrijpen van de dynamieken: de massabeïnvloeding door propagandatechnieken en mediakanalen – destijds radio, film en bioscoop, vandaag het internet. Niets is nieuw. De informatiestormen op heel visuele wijze in de jaren 20 en 30 gaven aanleiding tot een aanwas van het nazisme en fascisme. Het zijn vandaag gelijkaardige dynamieken die via de nieuwe technologieën hun weg vinden. Inzichten, voor jongeren zowel als in het politieprogramma, niet alleen in historische feitenmateriaal, maar vooral in de mechanismen en hoe ze de eigen referentiekaders beïnvloeden en de positie in de samenleving, maken van mensen veel krachtdadiger burgers in de democratische samenleving. Vlaanderen en België hinken zeker niet achterop in het peloton, want bijvoorbeeld in de Balkan wordt niet over geschiedenis gepraat. Zo kan het helemaal niet. Kazerne Dossin is één van de toolkits die werd uitgebouwd, maar er is meer aandacht voor nodig en die moet al in de kleuterklas aanvangen. Dan kan men later als zelfstandig burger echt ageren. Men moet daar nu in investeren om er over tien jaar de vruchten van te kunnen plukken.

Kathleen Krekels sluit zich aan bij de voorgaande vragen en wil weten wat er lokaal nog aan preventieve acties kan gebeuren.

Bart Somers heeft een aha-gevoel bij de analyse en de aangereikte kaders om te zoeken naar de elementen in het radicaliseringsproces. Het herinnert aan de zoektocht naar verklaringen en de aanpak voor het islamitisch geïnspireerde radicalisme. Alleen de wederzijdse dynamiek komt meer in beeld. Die kan de samenleving danig destabiliseren. Daarbij valt vooral het dehumaniseringsproces op dat zich aftekent. Het groepsdenken komt centraal te staan in de kijk op de samenleving en mensen worden herleid tot mensen met één identiteit. Die wordt

ook gedefinieerd en mensen worden er als het ware in opgesloten. Men labelt en veralgemeent. Het gaat dan nog niet om gewelddadig radicalisme, dat een juridisch probleem zou kunnen zijn. Er wordt wel een context gecreëerd waarin de stap voor sommige mensen heel klein wordt.

Men mag niet met twee maten en twee gewichten kijken naar de fenomenen. Het lid begrijpt dat een hakenkruis op een pennenzak een signaal kan zijn en een vorm van communicatie, maar het blijft dan de vraag of men signalen van andere jongeren met een andere achtergrond op eenzelfde wijze benadert. Is daar niet sneller gekozen voor een vijandbeeld en een uitsluitingsretoriek die inclusief burgerschap niet meer mogelijk maakt? Volgens Bart Somers is het nodig een lijn aan te houden ten aanzien van gewelddadig radicalisme. Dat houdt de samenleving overeind. Dat zijn dan grondwaarden zoals gelijkheid van man en vrouw, een humaan mensbeeld, scheiding van kerk en staat.

Heeft men zicht op een toename van het rechts-radicalisme in eigen land? Vanuit hogescholen in de eigen gemeente Mechelen krijgt het lid alvast signalen dat de toestand echt problematisch is. Jonge mensen lopen vandaag al schade op door de polarisatie en de uitermate agressieve aard van de voorlopig alleen verbale uitingen, en dat op individueel niveau. Wat kan het onderwijs doen? Pleit men er expliciet voor om de lessen rond burgerschap meer centraal in het curriculum te plaatsen? Neemt de samenleving het fenomeen niet iets te lichtvoetig op? Het blijkt soms moeilijker om in de samenleving een vuist te maken tegen rechts-radicalisme dan tegen moslimradicalisme. Het lid wil dat niet lijnrecht vergelijken, maar de mechanismen zijn gelijklopend. Politiek is het ook niet evident om daarover heel uitgesproken te zijn.

In een interview voor de VRT op 16 maart 2019 had de spreker een uitgesproken andere mening over de vergelijking met de jaren 30, die anderen als 'gevaarlijk' bestempelden. Christophe Busch vond dat juist interessant en relevant. Kan hij dat duiden?

Imade Annouri stelt dat in de politiek duidelijk wordt hoe sociale en politieke polarisatie in elkaar overlopen. Ze scheiden lukt niet, maar de Kazerne Dossin zorgt wel voor een rationeel en helder kader om de problematieken aan te pakken. Het valt het lid op dat de aha-beleving van Bart Somers terugkeert in wat hij zelf vanuit scholen verneemt. Enkele jaren eerder kreeg hij vaak boodschappen van leerkrachten die niet wisten wat te doen als jongeren tijdens een minuut stilte in het kader van een aanslag begonnen te roepen en te zingen. Intussen hoort het lid van leerkrachten vandaag dat ze niet weten hoe te reageren op het feit dat er stickers van Schild en Vrienden worden geplakt, en dat er haatdragend taalgebruik de ronde doet. Ze laten het dan maar passeren. Het goede werk rond de aanpak van de ene vorm van extremisme moet derhalve nog veel meer worden doorgetrokken. Herkenning van signalen is essentieel.

Wat betreft de twee maten en twee gewichten, heeft het lid, zelf vanuit een bepaalde culturele achtergrond, nooit iets verbloemd en altijd de zaken heel duidelijk aangepakt. Hij kent de vernietigende gevolgen als de balans volledig doorslaat. Signalen lezen is essentieel, maar hij betwijfelt of iemand gewoon in gesprek zou gaan als een jongere het IS-symbool op een pennenzak zou tekenen. Daar stuurt men allicht de Staatsveiligheid op af. Politieke en sociale polarisatie in combinatie met angst lopen zo erg in elkaar over. Er zijn affiches verspreid waarop stond hoe men radicalisering kon herkennen: baardgroei, bepaalde klederdracht enzovoort. Over rechts-radicalen jongeren met blond haar dat strak achterover is gekamd ziet men zoiets niet. Daar worden de twee maten en twee gewichten duidelijk, aldus het lid. Het rationele en heldere kader van de Kazerne Dossin is dan een houvast.

Bij de aanslag in Sri Lanka vielen meer dan 200 doden. De motivatie zou een vergelding zijn voor wat in Nieuw-Zeeland is gebeurd. Er is sprake van wederkerige radicalisering. Hoe kan Vlaanderen zich met de beschikbare toolsets voldoende wapenen tegen wat zich internationaal afspeelt? Ondanks alle opleidingen en bewustmaking en los van het fake news en de aparte platformen op sociale media, gebruiken mensen ook de reguliere media om aan te geven hoe ze de dingen zien. Na Christchurch zeiden mensen met islamitische achtergrond dat men "het geen terrorist durfde te noemen." Na Sri Lanka leest men dat "men verbloemde dat het moslims zijn." Beide groepen zijn even overtuigd van hun gelijk en gebruiken hetzelfde bronnenmateriaal om tot die conclusies te komen. Hoe gaat men daarmee om?

Met betrekking tot fake news, probeert men op federaal niveau afspraken te maken met de grote socialemediabonzen, maar dat blijkt zeer moeilijk. Eigen informatiekanalen vinden altijd hun weg naar wie daarvoor vatbaar is, aldus het lid. Moet er op nationaal en internationaal niveau een vuist tegen worden gemaakt? Moet er een regeling komen rond bepaalde vormen van fake news, en dat via de socialemediareuzen?

Imade Annouri refereert aan de Flat Earth Society. Ook rolmodellen uit onder meer het basketbalmilieu zijn erbij aangesloten. Hoe kan men mensen die zo overtuigd zijn van hun gelijk en rationeel denken in een irrationeel denkkader, daaruit krijgen?

Peter Persyn is blij met het model van de multifactoriële en procesmatige benadering. Het biedt een breed kader met sets van oorzaken. De noden zijn van belang: zelfrealisatie, identiteit: ze zijn altijd een fundament van alle vormen van radicalisering. De studie van Erich Fromm met de biografie van Luther zowel als van Hitler toont dat gefnuikte levenslopen in de beginfase van het leven, in de adolescentie, heel vaak bij pubers de aanzet tot radicalisering vormen. Ook in de boeken van Lieven Saerens over de jodenvervolging in Antwerpen is er sprake van mislukte levens en mensen die op een wraakzuchtige manier reageren. Wat gebeurt rond rechts-extremisme is gelijklopend, meent het lid. Vanuit zijn medische achtergrond geeft hij aan dat er nieuwe inzichten zijn inzake neurowetenschap en neuropsychologie. Jongeren vanaf de leeftijd van 13, 14, 15 jaar tot 25 en soms 28 jaar zijn heel gevoelig in de frontale lob. Die is verantwoordelijk voor het gedrag, het decorum. Ze zijn onderhevig aan de zogenaamde testosteronstorm. De jongeren zijn dan heel makkelijk te rekruteren voor radicaal gedrag. De Oostfronters waren jonge kerels. Ook bij de weekenddoden nu is dat het geval: er wordt gezocht naar prestige en erkenning. De kennis ter zake moet worden meegenomen in de globale scope, meent het lid.

Aan het andere uiteinde van de multifactoriële benadering situeert zich de grote internationale steun, de financiële mechanismen. Dat is ook gebleken bij de radicalisering van wahabitische en salafistische groepen. Er is duidelijk sponsoring vanuit het rechts-radical gedachtegoed en internationale netwerken, ook met de alt-rightbeweging. Dat vraagt meer aandacht volgens het lid. Het herinnert aan Hitler-tijden waar er financiering kwam vanwege de Duitse adel en grootindustriëlen. Mediagenieke personen weten dat perfect uit te spelen en werken zo een snelle acceleratie in de hand. Het is meer dan een groepsdynamiek.

Ward Kennes wil ook die bredere scope meenemen. Na de focus op gewelddadige radicalisering vanuit islamitische hoek, moeten ook de andere facetten van radicalisering in de samenleving opgevolgd worden. De evaluatie van het Vlaamse beleid van de voorbije jaren loopt. Het lid kijkt vooral naar de vele projectmatige initiatieven die in diverse beleidsdomeinen zijn gelanceerd. Hoe kijkt Kazerne Dossin naar de projectmatige aanpak met het oog op de procesmatige evolutie inzake

radicalisering? Er moet op processen ingewerkt worden. Is het dan zinvol om projectmatig dingen te doen? Of mist men dan het doel?

Nadia Sminate stelt dat er inderdaad altijd een grote bezorgdheid is geweest over extreem-rechtse groeperingen. Studies wijzen dat uit en er zijn meer vragen vanuit de scholen. Maar men leert ook dat er een acute bezorgdheid leeft ten aanzien van extreem-linkse organisaties. Daarover hoort het lid weinig van de spreker. Sommigen zouden het extreem-rechtse probleem proberen te vergoelijken. Dat is niet de bedoeling, stelt het lid, maar ze wil ook andere fenomenen niet verbloemd laten. Klopt die bezorgdheid?

Bij de hoorzitting met de veiligheidsdiensten vernam de commissie dat ideologisch geïnspireerde groeperingen eigenlijk een marginale groep vormen in vergelijking met de religieus geïnspireerde. Het verbaast dat die groep groter zou worden en dus veel meer aandacht verdient. Hoe gaat men daarmee om?

Er wordt verwezen naar het Vlaams actieplan. De Vlaamse Regering heeft altijd benadrukt dat binnen de sets van acties verschillende soorten groeperingen kunnen vallen, zowel ideologisch als religieus geïnspireerde. Het lid begrijpt dan ook helemaal het verhaal van de vier sets van triggerfactoren waarbij verschillende soorten groeperingen onder dezelfde handelswijze kunnen ressorteren. De acties die de Vlaamse overheid naar voren schuift, kunnen dan zowel dienen voor religieus geïnspireerde als voor ideologische of politieke groeperingen. Zijn dezelfde acties nodig voor de verschillende types van groepering?

In eerste instantie verduidelijkt *Christophe Busch* de tendens van een significante stijging, die ook wordt gevoeld. Er zijn evenwel te weinig data voorhanden om die academisch te staven. Het team van de Kazerne Dossin wordt in de laatste jaren geregeld gebeld door onder meer directies van scholen om 'het probleem' daar via vorming even te gaan oplossen. Het heeft zelfs geleid tot een capaciteitsprobleem binnen het netwerk en dus uitstel van toezegging. Een academische becijfering zou nuttig zijn. Onder meer de Scandinavische landen zijn daar zeer goed in, zowel op het vlak van rechts-extremisme als voor wat islamofobie, antisemitisme en dergelijke aangaat. Het vergt tijd en inzet. Duitsland heeft daarin een lange traditie en verrichtte al goed onderzoek.

In het onderwijs moet nog veel meer ingezet worden op burgerschapsvorming, meent de spreker, hoe men dat ook benoemt in de verschillende koepels. Leerlingen en studenten moeten horen hoe de rechtsstaat en de democratie werken, geïnformeerd zijn over welke winst daaruit te halen is. *Christophe Busch* vergelijkt het met de EU, die voor velen veeleer een 'toeristisch project' lijkt. Ook daar leven veel misverstanden. Hij wil niet de indruk wekken dat het onderwijs en de leraren het allemaal moeten oplossen, maar er moet wel aandacht voor zijn in de basispakketten van de lerarenopleiding. Het gaat dan niet enkel over de modellen en theorieën die een handelingskader scheppen, maar ook over vaardigheidstraining. Die is belangrijk. Een aantal dialogcoaches houden zich met het oog op de sociale polarisatie daarmee bezig in het kader van het actieplan.

Ook de spreker ziet een groot verschil in maatschappelijke perceptie tussen radicalisering van 'zij' versus radicalisering van 'wij'. Degenen die niet binnen de standaard christelijk-joodse samenleving zijn opgegroeid, worden veel sneller vastgepind en veel duidelijker afgebakend als groep dan bij eigen radicaliseringsprocessen. Die tendens zorgt volgens *Christophe Busch* allicht voor onderrapportage en het niet altijd voldoende ernstig nemen van de problematiek, ook in statistieken en processen-verbaal. Als men niets onderneemt en geen gelijke tred houdt, en dus bijvoorbeeld niets doet aan de groei van islamofobie, dan ontstaat een voedingsbodem voor wederkerige radicaliseringsprocessen. Hij noemt het een cruciaal fenomeen. De terechte reactie van moslimjongeren zou dan zijn dat "zij

geen IS-vlag uit de boekentas kunnen halen zonder dat hun familie het moet gaan uitleggen bij de veiligheidsdiensten.”

Overreageren is absoluut fout volgens de spreker. Radicalisme is een voedingsbodem maar geen de facto overtreding van rechtsregels. Overreageren in die beginfase, bijvoorbeeld met extreem politieoptreden, kan juist een trigger zijn om door te groeien, omwille van die disproportionaliteit. Ook het potentieel van een voedingsbodem mag niet worden onderschat, met een kleinere kern van een organisatie, een netwerk of een lone actor die kunnen doorgroeien naar extremistisch gewelddadig en terroristisch gedrag. Zelf probeert hij vaak ouders en anderen gerust te stellen als hij aanstipt dat heel wat mensen bij dergelijke bewegingen nooit zo ver gaan, maar gewoon bezig zijn met bepaalde noden en zo een weg inslaan die niet de juiste is. Het gaat erom die heel kleine kern die wel te ver gaat eruit te lichten. De hele beweging criminaliseren, pusht mensen in de richting van minder reactiemogelijkheden en allicht meer problematisch gedrag. Die patronen vindt men ook terug bij religieus geïnspireerd geweld.

De jaren 40 luiden de Endlösung in, de vernietiging, de genocide of massamoord. Beweren dat iemand lid is van een beweging die gelieerd is aan zoiets, is de verkeerde narratieven ontwikkelen. De jaren 30 zijn voor de spreker de periode waarin dezelfde mechanismen en oorzaken mensen deden radicaliseren. Er werden media-instrumenten gebruikt en visuele narratieven met onder meer de prille beeldkranten. Er was sprake van massabeïnvloeding. In dat verband klopt het dat de jaren van 1933 tot en met 1939 de meest relevante zijn om te vergelijken hoe een samenleving in zijn totaliteit in radicaliseringsprocessen kan afglijden.

De ervaring leert dat vooral de angst werk vergt. De handelingsverlegenheid komt er niet omdat leerkrachten of professionals niet willen of de zaak afschuiven, maar omdat ze bang zijn om schade toe te brengen. Dat moeten ze overbruggen. Het slechtste is om niet te handelen. Het probleem is niet enkel dat van de leerkracht, maar evengoed van de school, het team, de directie, de stad en die netwerken moeten ingezet worden.

Wat betreft Sri Lanka en wat zich internationaal afspeelt, ziet de spreker twee sporen. Het is heel moeilijk om vanuit de Belgische natiestaat grote geopolitieke tendensen te wijzigen. Dat speelt vooral op Europees niveau, maar als natiestaat is er wel een rol te spelen in de bestaande fora. Het is daarbij essentieel te focussen op de noden van jongeren en volwassenen in de eigen samenleving in het volle besef dat ze internationaal geconnecteerd zijn. Het gaat om staatsburgers die niet langer volledig onder de invloed van de natie zijn, maar noden invullen op een mogelijk problematische manier. Net zoals dat bij religieus geïnspireerd extremisme het geval is. Als men de financieel-economische input uit de golfstaten bekijkt, dan is duidelijk dat het een probleem betreft dat om een internationale aanpak vraagt. Bij rechts-extremisme tekent zich een gelijkaardig patroon af. De economische kracht moet derhalve in kaart worden gebracht, en dat via internationale samenwerking tussen inlichtingendiensten. Het moet ook besproken en aangepakt worden op grotere politieke fora. Lokaal moeten wel de noden, narratieven en netwerken in kaart gebracht worden. Dat belicht hoe alles wordt beïnvloed en waarom bepaalde kernen neigen naar doorradicaliseren.

Met een aantal mediakanalen werkt de Kazerne Dossin heel intensief samen, onder meer met de openbare omroep. Er is heel wat vooruitgang merkbaar, ook bij de klassieke media. De BBC heeft dat getriggerd door bijvoorbeeld niet meer het begrip ‘islamitische staat’ te gebruiken, maar Daesh. Ook dat heeft een impact op de referentiekaders: de staat wordt niet langer gelegitimeerd. Alvast bij de VRT is het inzicht bij aardig wat journalisten gegroeid dat ze geen neutrale representatie van het nieuws geven, wel integendeel. Ze zien in dat zij daarin een belangrijke rol hebben. Ze omarmen meer de inzichten van constructive journalism. Het

bewustzijn is zeker gegroeid. Jongeren grijpen evenwel niet langer naar de klassieke media. De VRT genereert wel aandacht via Karrewiet en Klaar, als platform voor Onderwijs, maar jongeren zoeken eigen informatie op het internet. In dat kader zou men projecten moeten triggeren om het probleem van motivated reasoning aan te pakken: het zoeken van informatie die moet bevestigen wat men al denkt te weten. Knack en De Standaard denken al na over apps in die zin, die niet zozeer gelijkgezinden samenbrengen maar juist mensen die de politieke polarisatiearena willen binnentreden. Er is dus wel een kentering waar te nemen bij de media.

Met betrekking tot de Flat Earthers, is het essentieel die mensen au sérieux te nemen als men ermee zou praten. Dat impliceert niet dat ze gelijk moeten krijgen, maar het gaat niet op hen te marginaliseren of belachelijk te maken. Dan komt men in een sociaal polariserende en demoniserende positie terecht. Dat helpt niet. Men moet de mens volwaardig accepteren, ook in zijn verkeerde denkbeelden. Door goed te luisteren hoe die ideeën en referentiekaders zijn opgebouwd, wordt het mogelijk hen via kritische vragen met nuance te besmetten. Dat gebeurt best vanuit een open vraagstelling en niet op cognitief inducerende wijze.

De criminologie is een hele tijd geremd geweest in het bestuderen van de biologische oorzaken van geweld, omwille van de nazimisdaden. De neurologische inzichten bevestigen wat men al wist uit de sociale wetenschappen: de fase tussen de 15 en de 20 jaar is cruciaal als het gaat om identiteit, groepslidmaatschap en positionering. De jongeren zijn daarmee bezig. Het boek van Stijn Sieckelinck krijgt veel lof. Hij stelt dat men bij jongeren niet moet deradicaliseren, maar wel reradicaliseren. De radicale fase van jongeren is soms cruciaal in identiteitsprocessen. Niet snuiven dus die fase, maar de radicale inhoud ervan echt vastpakken.

Wat het Vlaamse actieplan rond radicalisering betreft, wacht Christophe Busch de evaluatiestudie van het Vlaams Vredesinstituut af. Hij noemt het een lappendeken die goed aan elkaar moet worden genaaid. De zwakte van het plan is de sterkte tussen de projecten. Daar moet men inzetten op de netwerklógica, de multi-agencyaanpak en het overbruggen van de kloof tussen de diverse (sociale en justitiële) partners. Inzetten op de relaties tussen de projecten is de boodschap. De lappendeken omvat heel wat goede lapjes en die versterken zou een cumulatief effect moeten hebben. De vele projecten zijn waardevol, maar blijven nog te vaak op het eigen grondgebied.

De complexiteit van het land zou in het licht van terrorismebestrijding niet mogen beletten dat een Vlaams actieplan naadloos aansluit op het federale en het Europese. De actoren kunnen alleen goed opereren als er vertrouwensnetwerken gecreëerd worden. Er is al veel werk verzet, met onder meer de LIVC's, maar er is nog meer werk aan de winkel. Bepaalde organisaties hebben volgens Christophe Busch een te groot primaat van de eigen logica. Er is dialoog nodig, onder meer over beroepsgeheim, ambtsgeheim enzovoort. Waar dat gebeurt, zoals in de Scandinavische landen, genereert men snellere winst met cumulatief effecten. Er zijn zeer goede ingrediënten, maar Christophe Busch ziet vooral heil in het versterken van de onderdelen. Dat is dan ook zijn advies.

Er zijn verschillende types te onderscheiden. De wetenschap hanteert onder meer de termen etno-nationalistisch, ideologisch terrorisme, single issue terrorisme, staatsterrorisme enzovoort. Het maakt op zich niet uit, want de rode draad is radicalisme en extremisme. Dat de Veiligheid van de Staat een verschil ziet, is normaal, omdat die zich moet richten op fenomenen die extremistisch van aard zijn en de rechtsregels al overtreden. Tegelijk wordt duidelijk dat radicaal zijn in een democratie moet kunnen. Daarvoor moet er ruimte zijn. Dat schept voor bepaalde groepen wel een potentiële voedingsbodem om door te radicaliseren naar

extremisme. Dan gaat men niet via een evolutionair traject, maar via een revolutionair proces, omdat aan normen en waarden en regels voorbijgegaan wordt.

3. Uiteenzetting door Bart Brandsma

Gelet op het verzoek van Bart Brandsma om in besloten vergadering te worden gehoord, wordt van zijn uiteenzetting en de vraagstelling van de commissieleden geen openbaar verslag gemaakt.

Nadia SMINATE,
voorzitter

Kathleen KREKELS
Yasmine KHERBACHE,
verslaggevers

Gebruikte afkortingen

BBC	British Broadcasting Corporation
EU	Europese Unie
GO!	onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap (historische naam = Gemeenschapsonderwijs)
IS	islamitische staat
LIVC	lokale integrale veiligheidscel
VERA-2	Violent Extremist Risk Assessment 2
VRT	Vlaamse Radio- en Televisieomroeporganisatie
VVSG	Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten